

ALİ DEDE BOSNEVÎ'NİN İBN SÎNÂ'YA AİT *KASÎDE-İ RÛHÎYYE*'YE YAPTIĞI MANZUM TERCÜME

 Hassan Abdallah ALZYOUT*

ÖZET

İbn Sînâ'nın ruh konusu üzerine alegorik bir üslupla Arapça olarak kaleme aldığı Rûhâniyye kasidesi, çok sayıda âlim tarafından Arapça olarak şerh edilmesinin yanı sıra İngilizce, Fransızca, Tacikçe ve Rusçaya tercüme edildiği gibi Türk edebiyatında da şerh ve tercüme geleneği içinde önemli bir yer kazanmıştır. Türk edebiyatında tespit edilmiş üç şerhi bulunan bu kaside dört defa da mensur olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Ancak kasidenin ilk ve yegâne manzum tercümesi Ali Dede Bosnevî'nin (öl. 1007/1598) tercümesidir. Kaynak metnin nazım şekline sadık kalan ancak vezni ve kafiyesi kaynak metinle aynı olmayan bu tercüme bugüne dek müstakil herhangi bir ilmi çalışmaya konu edilmemiştir. Ali Dede Bosnevî'nin Rûhâniyye tercümesini inceleyerek ilim âlemine sunmak amacıyla güden bu çalışma başlıca iki bölümden müteşekkil olup ilk bölümünde; Ali Dede Bosnevî'nin hayatı ve eserleri hakkında muhtasar bilgiler verilip söz konusu tercüme karşılaştırmalı edebiyat ve çevre bilim disiplinleri odağında incelenmiştir. İkinci bölümde ise söz konusu tercümenin tenkitli metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İbn Sînâ, Ruh Kasidesi, tercüme, Ali Dede Bosnevî, Harîmî*

Ali Dede Al-Bosnawi's Rhymed Translation to Al-Ruhiyyah Poem by İbn Sina

ABSTRACT

Al-Ruhiyyah is a poem composed by İbn Sina. This poem tackles mainly the subject of spirit and includes 21 verses written in Arabic using an educational symbolic language. Al-Ruhiyyah has been explained by several scholars in Arabic as well as being translated into English, French, Russian, and Tajiki Persian. The Al-Ruhiyyah has gained great prominence in translation and commentaries in Turkish literature. This poem has been explained three times in Turkish as well as translated in prose into Turkish four times. However, the one and only rhymed translation of the poem is done by Ali Dede al-Bosnawi (1007/1598). Although this translation abides by the original poem in terms of the poetic form, it doesn't comply with its rhyme and meter. Till this time, al-Bosnawi's translation has never been analyzed as a separable scientific study. That's why this study aims at analyzing and highlighting al-Bosnawi's translation of al-Ruhiyyah poem and presenting it to the scientific canon. This study consists of two major parts; the first part includes brief information about Ali Dede Albosnawi's life and his works. This part also studies the mentioned translation in terms of the rules of comparative literature and translation studies. The second part includes the verified text.

Key Words: *İbn Sina, Al-Ruhiyyah poem, translation, Ali Dede al-Bosnawi, Harimi*

* Dr., Yarmouk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sami ve Doğu Dilleri ve Edebiyatlar Bölümü Türk Dili Ana Bilim Dalı, İrbid / ÜRDÜN, hassan.a@yu.edu.jo

Araştırma Makalesi / Research Article

Atf / Cite as: Alzyout, H. A. (2023). Ali Dede Bosnevî'nin İbn Sînâ'ya ait Kasîde-İ Rûhiyye'ye yaptığı manzum tercüme. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(44), 19-37.
<https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1154785>

Gönderim Tarihi / Sending Date: 3 Ağustos / August 2022

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26 Ağustos / August 2022

Giriş

Geçmişten bugüne değin filozoflar tarafından en çok tartışılan konulardan biri ruh konusudur. İnsanın kendini bilme çabasının bir neticesi olarak düşünülen bu tartışmalar genel itibarıyla ruhun mahiyeti, bedenle olan münasebeti ve ölümden sonraki durumu etrafında dönmektedir. Bu meseleyi ele alan filozoflardan biri İbn Sînâ'dır¹ (öl. 428/1037). Büyük Türk-İslâm filozofu ve Ortaçağ tıbbının başlıca temsilcisi sayılan İbn Sînâ ruh konusunu *el-İşârât ve't-Tenbihât, en-Necât, fi'l-Kelâmi ale'n-Nefsi'n-Nâtika, el-Kânûn fi't-Tıbb* ve *en-Necât* gibi mensur eserlerinde açıklayıcı bir üslupla işlemiştir. (Altınbaş, 1997: 123) Bunun yanı sıra bu zatın; “ayn” (ع) kafiyesine nispeten “el-'Ayniyye”, insan ruhunun bedenle birleşmesini ve ondan ayrılmasını konu edinmesi nedeniyle “er-Rûhiyye” veya “er-Rûhâniyye” adlarıyla bilinen Ruh kasidesinde de nazmen alegorik bir üslupla ele aldığı görülmüştür.

İbn Sînâ, Kâmil bahrinin “mütefâ'ilün mütefâ'ilün fâ'ilün” kalıbıyla kaleme aldığı 21 beyitlik bu kasideye; “Sana çok yükseklerden gururlu ve nazlı bir güvercin indi.” anlamına gelen

وَرَقَاءُ ذَاتِ تَعَزُّزٍ وَتَمُّعٍ هَبَطَتْ إِلَيْكَ مِنَ الْمَحَلِّ الْأَرْفَعِ

beytiyle başlamaktadır. Tamamen sembolik öğelerle kurgulanan ve insan ruhunun güvercin; ruhun bedeninin kafes olarak simgelendiği bu kasidede; insan ruhunun bedene yüce âlemden inmesi, başlangıçta beden kafesine alışamayıp daha sonra ise ülfet ettiği bedenden ayrılmasının kendisine epey zor gelmesi ve sonunda geldiği âleme yeniden dönmesi tasvir edilmektedir. Daha sonra, “Güvercin misali ruh yüceliklerden bu çukurun derinliğine neden indirilmiş?” diye sorulup şöyle devam edilir: Bu inişin bir hikmeti varsa o hikmet zekâ ve idrak sâhiplerinden gizlenmiştir. Şayet Ruh, duymadıklarını duymak ve bütün gizlilikleri öğrenip ana yurduna tam bir bilgin olarak dönmek için inmişse, bu açığı bir türlü kapanmayacaktır. Çünkü zaman, ölüm kılıcıyla ruhu hiç parıldamamış gibi söndürmektedir. Kaside, bu soruya kesin bir cevap verilmenden şairin bilgin okura hitaben söylediği “Benim araştırdığım şeyin cevabını vermek lütfunda bulun, zira bilimin ateşi parıldayıcıdır.” beytiyle sona ermektedir. Aslında felsefi içerikli bu kasidenin amacı bu soruya cevap vermek değildir. Zira “*Felsefi şiir, felsefi bir durumu, felsefi bir problemi gösteren bir şiirdir... Bu nedenle, felsefi şiir, şiirde konuşan öznenin, bir tür çıkmazda kaldığı, çözümlenemez bir varoluş haline geldiği ve bir çıkış yolu bulamadığı durumun şiiridir. Ama bu çözüm sunan bir şiir olmadığı gibi, bir çözümsüzlük sunan bir şiir de değildir; ama bunu gösteren bir şiirdir. Felsefi şiir, varoluş probleminin şiiridir, varoluşun değil.*” (Kayıran, 2007: 37-38)

Başta eş-Şerîf el-Cürcânî (öl. 816/1413) olmak üzere çok sayıda bilgin tarafından ilgi görüp Arapça² olarak şerh edilmesinin yanı sıra İngilizce, Fransızca, Tacikçe ve Rusçaya tercüme edilen (Alper, 1999: 341) Rûhâniyye kasidesi Türk edebiyatındaki şerh ve tercüme geleneği içinde de önemli bir yer kazanmıştır. Abbas Vasık Efendi,³ Maraşlı Mustafa Kâmil (Altıntop, 2013) ve Mahmut Kaya (Kaya, 2018: 341-351) tarafından Türkçe olarak şerh edilen (Altıntop, 2013) bu kaside Tatlıdilizâde Ahmed Sâfi Bey (Sâfi, 1940), Sırrî Girîdî (Girîdî & Cengiz, 2010: 265-266), Hayrânî Altıntaş (Altıntaş, 1983) ve son dönemde Mehmet Faruk Çifçi (Çifçi, 2015: 173-175) tarafından mensur olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. Mevcut

¹ İbn Sînâ'nın (öl. 428/1037) hayatı ve eserleriyle ilgili başta TDV İslam Ansiklopedisi'nin “İbn Sînâ” maddesi olmak üzere Türkçe yapılmış çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Biz, hem makalenin hacmini aşmamak için hem de bu araştırmalarda yer verilen bilgileri aynen tekrarlamamak için Türkiye'de bahsi geçen zatın hayatı, eserleri ve felsefi görüşleri üzerinde kapsamlı bilgileri ihtiva eden çalışmalardan birkaç tanesini vermekle yetinmeyi tercih ettik. Bk. Alper, 1999, 2010; Çelik, 2016: 7-37; Keklik, 1981; Türk Tarih Kurumu, 2014.

² Kaside üzerinde yapılan Arapça şerhler hakkında yeterli bilgi almak için bk. Aydın, 2015: 144-147.

³ Bu şerh Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 3084 numarada bulunmaktadır.

araştırmalara göre kasidenin ilk ve yegâne manzum tercümesi ise Ali Dede Bosnevî (öl. 1007/1598) tarafından yapılmıştır.

Tespit ettiğimiz kadarıyla bu tercümenin Türkiye kütüphanelerinde üç nüshası bulunmaktadır. İsmet Kasımoviç (2004: 98) eserin bunlar dışında Mısır Milli Kütüphanesi ve Gazi Hüseyin Begova Kütüphanesinde bulunan iki nüshasını haber verse de bunları temin edip inceleme imkânımız olmamıştır. Eserin Türkiye kütüphanelerinde bulunan ve aşağıda ayrı bir bölümde tanıtılacak üç nüshasını incelediğimizde Nuruosmaniye Kütüphanesi 4024 numarayla kayıtlı mecmuadaki nüshasının “*Ķasîde-i Rûhiyye ki der Nezd-i Ħukemâ Sultân-ı Ķaşâyid Ğüyend ki İbn-i Sînâ der Vaşf-ı NâtiĶa kerdeest ve in Terceme-i ŞeyĶ Alîst ki SâbîĶâ ŞeyĶ-i Türbe-i Sigetvâr Bûdeest. Ķuddise sirruhu'l-‘azîz*” başlığı altında yer alırken tercümenin diğer iki nüshasında ya bu başlığın tamamının ya da tercümenin müellifinin adını içeren “*ve in Terceme-i ŞeyĶ Alîst ki SâbîĶâ ŞeyĶ-i Türbe-i Sigetvâr Bûdeest. Ķuddise sirruhu'l-‘azîz*” kısmının bulunmadığı görülmüştür. Ancak tercümenin her üç nüshasında “Harîmî” mahlasının bulunduğu

“Bir mu‘ammâ-yı ĥaĶîkatdur şehâ‘irfân-ı nefis
Anı fekk_eyler **Harîmî** bir hakîm-i râzdâr”

beytine yer verilmesi, bahsi geçen başlıktaki müellif kaydını destekler mahiyette olup eserin Ali Dede Bosnevî'ye ait olduğu konusunda şüphe bırakmamaktadır.

Türkiye’de ve Türkiye dışında birden fazla yazma nüshası bulunduğundan revaç gördüğü anlaşılan bu tercüme, İsmet Kasımoviç (2004: 98) ve Sadık Yazar’ın (2022) bazı çalışmalarının yanı sıra Şeyda Öztürk’ün, Ali Dede’nin bu kasideye nazire olarak yazdığı manzumeyi neşretmek için kaleme aldığı çalışmasında (2019: 481-482) kısaca söz edilmesi dışında herhangi bir ilmi çalışmanın konusu olamamıştır.

Dolayısıyla, bugüne dek müstakil herhangi bir ilmi çalışmaya konu edinmeyen Ali Dede Bosnevî’nin Rûhâniyye tercümesini ele alarak gün yüzüne çıkarmayı hedefleyen bu çalışma başlıca iki bölümden müteşekkil olup ilk bölümünde; Ali Dede Bosnevî’nin hayatı ve eserleri hakkında muhtasar bilgiler verilirken kaynak metniyle mukayese edilerek okunan tercümesi karşılaştırmalı edebiyat ve çevrebilim disiplinleri odağında incelenmeye gayret edilmiştir. İkinci bölümde ise öncelikli olarak söz konusu tercümenin nüshaları tanıtılıp tahkikte takip edilen yöntem üzerinde durulduktan sonra tercümenin tahkikli metnine yer verilmiştir.

1. “Terceme-i Kasîde-i Rûhâniyye” ve Yazarı

Çalışmamızın konusunu teşkil eden tercümeyi incelemeye geçmeden önce, bunu kaleme alan Ali Dede Bosnevî’nin hayatı ve eserleri olabildiğince muhtasar bir şekilde ele alınacaktır.

1.1. Ali Dede Bosnevî

XVI. yüzyılın önemli mutasavvıflarından biri olan Ali Dede hakkında bilgi veren biyografik kaynakların hemen hemen hepsi, onun tam isminin Alâeddin Ali Dede b. Mustafa el-Mostarî el-Sigetvârî olup türbe şeyhi anlamına gelen *şeyhü’l-türbe* lakabıyla tanındığı ve Bosna’da yer alan Mostar kasabasında dünyaya geldiği konusunda ittifak etse de doğum tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. (Bağdatlı, 1951: 1/750-751; Muhammed Bosnevî, 1992: 137-138; Muhibbî, 1868:3/200)

Muhâdaratu’l-Evâ’il ve Musâmeretu’l-Evâhir adlı eserinde (... خادم مشهد المرحوم المبرور (السلطان سليمان القانوني بقرب حصن سكتوار وشيخ زاويته (Bosnevî, 1978: 1) ifadelerini kullanarak Macaristan’da bulunan Sigetvâr (Zigetvâr) Kalesi’nin yakınındaki Kanunî Sultan Süleyman’ın türbesinin türbedarlığının yanı sıra türbenin yanındaki Halvetî dergâhının şeyhliğini yaptığını

dile getiren Ali Dede, eğitimine memleketinde başlayıp İstanbul'da devam etmiştir. Halveti şeyhi Nureddinzâde Muslihüddin Efendi'ye (öl. 981/1574) intisap ederek ondan icazet almıştır. (Muhammed Bosnevî, 1992: 138) Satırcı Mehmet Paşa'nın (öl. 1599) daveti üzerine Varat Seferi'ne katılarak dönüşünde miladi 1598'e tekabül eden hicri 1007 yılında ikinci namazını kılarken, secde esnasında vefat etmiştir. (Bursalı Mehmed Tâhir, 1900: 15; Kâtib Çelebi, 1869: 1/122; Muhammed Bosnevî, 1992: 164)

Nihal Çağman Türkmen'in (2019: 21-33) tespitine göre on biri Arapça, on beşi Türkçe olmak üzere yirmi altı eser kaleme alan Ali Dede'nin Arapça eserlerinden *Muhâdaratu'l-Evâ'il ve Musâmeretu'l-Evâhir*, *Temkînu'l-Makâm fi'l-Mescidi'l-Harâm*, *Es'iletu'r-Hikem*, *Terbî'u'l-Merâtibi ve'l-Usûl*, *Mevâkiifu'l-Âhire ve'l-Latâ'ifu'l-Fâhire* başlıklı eserleri; Türkçe eserlerinden *Terceme-i Kasîde-i Rûhâniyye*, *Terceme-i Kasîde-i Münferice*, *Çihl Kelâm-ı Emîru'l-Mu'minîn*, *Çihl Kelimât-ı Hikmet*, *Ehâdis-i Erba'în* başlığını taşıyan eserleri sayılabilir. Ali Dede'nin yirmi altı eseri Türkmen (2019: 21-33) tarafından tanıtılırken *Çihl Kelâm-ı Emîru'l-Mu'minîn*, (Ceyhan, 2003) *Çihl Kelimât-ı Hikmet* (Ceyhan & Hilal Kurt, 2021) ve *Ehâdis-i Erba'în* (Ceyhan & Yılmaz, 2022) adlı eserleri üzerine birer makale de yazılmıştır.

Bosnalı olmasına rağmen Arapça ve Farsçanın yanında Türkçeyi şiir yazacak kadar iyi bilen Ali Dede'nin, başta çalışmamıza konu edindiğimiz *Terceme-i Kasîde-i Rûhâniyye* adlı eseri olmak üzere manzum eserlerini "Hârîmî" mahlasıyla yazdığı anlaşılmaktadır.

1.2. Terceme-i Kasîde-i Rûhâniyye İncelemesi

İbn Sînâ'nın Rûhâniyye veya Ayniyye kasidesinin Türkçeye bilinen ilk ve tek manzum tercümesi olan bu eser, kaynak metin ile yazarının övgüsünün yapıldığı, kaynak metnin konusunun açıklandığı ve nâzım-mütercim mahlasına yer verdiği beş beyitle başlar. Tercüme mukaddime mahiyetinde kaleme alınan bu beş beyitte kaynak metnin muammaya, tercüme yazarı Harîmî'nin -"Fekk eyler" fiili kullanılarak- muamma çözücüsüne benzetilmesi dikkati çekmektedir. Nâzım-mütercim özellikle bu benzetmeyi kullanmasından takip ettiği tercüme yöntemine işaret etmek istediği anlaşılmaktadır. Zira -aşağıda görüleceği üzere- beyitlere yapılan tercüme incelendiğinde, Bosnevî'nin beyitlerdeki gizli anlamları çözüp Türkçeye aktarma çabasında olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun amacı, kaynak metni harfiyen (birebir) tercüme etmekten ziyade meâlen denilen tercüme yoluna başvurarak kaynak metinde gizli olan anlamı Türk okura aktarmaktır. Bundan dolayı olsa gerek nâzım-mütercim kaynak metni muammaya, çözmek anlamındaki "fekke eylemek" kelimesini kullanarak da kendisini muamma çözücüsüne benzetmeyi seçmiştir.

Bahsi geçen beyitlerden sonra gelen asıl tercüme bölümünde, kaynak metindeki her bir beytin yine bir beyitle tercüme edildiği görülmektedir.

Bosnevî'nin tercümesini kaynak metniyle karşılaştırarak incelemeye eserin biçimsel yapısından başlamak yerinde olacaktır. Evvela Harîmî'nin tercümesi, tıpkı kaynak metinde olduğu gibi kaside nazım şekliyle yani ilk beyti kendi arasında, diğer beyitlerin ikinci mısraı ilk beyitle kafiyeli olarak kurulmuştur. Tercümede nazım şekli noktasında eşdeğerlik sağlansa da ne kafiye ne de vezin noktasında eşdeğerlik sağlanmıştır. Zira 'ayn (ع) harfinin tekrarlanmasıyla meydana gelen mücerred kafiye kullanıldığı kaynak metnin tercümesi 'ayn (ع) harfinin Türkçede olmadığından olsa gerek "-âr" harflerinin tekrarlanmasıyla oluşan mürdef kafiye ile yapılmıştır.

Yine klasik Türk şiirinde pek kullanılmayan *mütefâ'ilün mütefâ'ilün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış bu kasidenin tercümesinin klasik Türk şiirinin aşına olduğu *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Ancak her ne kadar nâzım-mütercim kaynak metnin aruz kalıbına bağlı kalmayıp Türk edebiyatında en fazla kullanılan kalıbı tercih etse de, aruz vezni uygulama noktasında bazı güçlüklerle karşılaştığı ve bu güçlükleri aşabilmek için

de aruz ilminde hoş görülen med (uzatma), vasıl (ulama) ve imâle (çekme) uygulamalarına çok fazla başvurduğu görülmüştür. Bu durumun sadece Bosnevi'nin tercümesine mahsus olmadığı ve klasik Türk edebiyatındaki manzum tercümelerde sık sık karşılaşılan bir durum olduğunun altını çizmekte yarar vardır. Zira konu ile alakalı bir makalesinde Sadık Yazar (2014: 263), klasik Türk edebiyatındaki manzum tercüme kaleme alan mütercimlerin “*Aruz noktasındaki zorlukların üstesinden gelmek için genel aruz kurallarının dışına çıkarak, hece eksiltme, hece türeten, kapalı heceyi açık hale getiren veya açık heceyi kapalı şekilde okutan vasl, medd, zihaf ve imale gibi birtakım uygulamalara daha sıklıkla*” başvurduklarını ifade etmektedir.

Bahsedilen bu uygulamaların dışında nâzım-mütercim, yine karşıdaki zorlukları aşabilmek için, imale-i memdûde uygulamasını devre dışı bırakarak aruz ilminde hoş görülme ve kusur olarak sayılan bir uygulamaya da sıklıkla başvurduğu tespit edilmiştir. Zira aruz ilmine göre iki ünsüz (mest gibi) veya bir uzun ünlüden sonra gelen bir veya iki ünsüz (yâr, döst gibi) ile biten heceler bir buçuk olarak yani bir uzun bir kısa (-+) olarak okunmaktadır. (Saraç, 2014: 211) Bu uygulamada yalnız “in, ân” gibi sonu nûn (ن) ve önceki harfi uzun ünlü olan heceler tek kapalı (-) hece olarak kabul edilir. (Saraç, 2014: 213) Buna karşın aşağıdaki iki beyitte de iki ünsüzle biten (Ahd) hecesinin tek kapalı (-) hece olarak kabul edilip imale-i memdûde uygulamasının devre dışı bırakıldığı görülmüştür:

Añlarum verķā unudı küy-ı kırbet ‘ahdların
Hem niçe menzil dağı kıalmazdı anlarsuz kıarār (5)

Ağlar ol yād eylese küy-ı ezelde ‘ahdların
Yaş aķar kırmaz demādem gözlerinden seylvār (8)

Çalışmamıza konu edindiğimiz tercümenin biçimsel özelliklerinin ele alındığı bu paragraflardan sonra aşağıdaki başlıklar altında tercüme, muhtevası ve metodu bakımından incelenecektir.

1.2.1. Tercüme Yöntemi

Klasik Türk edebiyatında *harfiyen/aynen* (kelime kelime/ sözcüğü sözcüğüne/ birebir) ve *meâlen* (anlama göre) olmak üzere iki biçim tercüme usulünden söz edilmektedir. “*Tahte'l-lafz*” olarak da isimlendirilen harfiyen tercüme yöntemiyle yapılan çeviriler, ya sözdizimi bozulmadan ya da sözdizimi hedef dile uygun hale getirilerek yapılır. Meâlen çevirilerde ise, kaynak metnin anlamını aktarmak daha önemlidir. (Yazar, 2012: 53) Kaynak metne bağlılık bakımından *sadık* ve *serbest* olmak üzere ikiye ayrılan çeviriler; kaynak metnin eklemeye, eksiltme, özetleme ve uyarılma gibi yollara başvuruyla çevrildiğinde serbest, bu yöntemlere başvurulmadan çevrildiğinde ise sadık olarak değerlendirilir. (Yazar, 2011: 222).

Bundan dolayı konumuzu teşkil eden tercüme, başından sonuna kadar kaynak metniyle karşılaştırılıp çeviri yöntemi açısından değerlendirildiğinde Harîmî'nin, tercümesini yaparken zaman zaman harfiyen veya tahte'l-lafz tercüme yöntemine başvurursa da daha çok meâlen tercüme biçimine başvurduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra tercümeye eklemeye ve eksiltme yöntemlerine de başvurulduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle tercümenin büyük bir kısmının sadakat bakımından serbest çeviri yöntemi takip edilerek yapıldığını açıkça ifade etmek mümkün görünmektedir.

Çalışmamıza konu edindiğimiz tercümeye *harfiyen* tercüme usulünün kaynak metnin sözdiziminin hedef dile uygun olarak yeniden düzenlendiği ikinci türünün uygulandığı tespit edilmiştir. Tercümeye örnekleriyle oldukça az rastlanan bu türden tercümelere şu iki örnek verilebilir:

وَأَظُنُّهَا نَسِيئَتْ غُؤُودًا بِالْحِمَى
”وَمَنَّا لَا يَفِرَاقَهَا لَمْ تَفْنَعِ“

Anıların verqâ unuttu küy-ı kırbet ‘ahdların
Hem niçe menzil dahı kıalmazdı anlarsuz kıarâr (5)

وَتَظَلُّ سَاجِعَةً عَلَى الدِّمَنِ الَّتِي
”دَرَسْتُ بِنِكَرَارِ الرِّيحِ الْأَرْبَعِ“

Eyler_ol verqâ terennüm cāy-ı vîran üzre kim
Âşiyân-idi aña yıktı mükerrer bād çâr (9)

Tercümede kaynak metnin daha çok *meâlen* tercüme usulü uygulanarak tercüme edildiği ifade edilmiştir. Bu tür çeviriler şöyle örneklenebilir:

حَتَّى إِذَا اتَّصَلَتْ بِهَا هُبُوطِهَا
عَنْ مِيمٍ مَرَكَزَهَا بِدَاتِ الْأَجْرِعِ
فَأَصْبَحَتْ عَلَقَتْ بِهَا ثَاءُ التَّقْبِيلِ
”بَيْنَ الْمَعَالِمِ وَالطُّلُولِ الْخُضَعِ“

(Kendi merkezinin “M”sinden ayrılarak verimsiz olan hübutun (inişin) “H”siyle buluşunca sakîlin (ağırın) “S”si onunla ilişkiye geçip şaheserlerle kalıntı yerler arasında kalmıştır.)

Merkezinden ayrılıp oldu çü süfle muttaşıl
Âşiyân-ı cism_aña oldu çü cāy-ı bî-karâr
Boynına teklifiyle bend_öldü ya‘ nî tavktan
Düşdi âşâr_u ‘alâyim kaydına leyl_ü nehâr (6-7)

لِكُلِّ مَخْلَافٍ وَعَدَتْ مُفَارَقَةً
”عَنْهَا حَلِيفِ التُّرْبِ غَيْرِ مُسَيِّعِ“

(O (güvercin), geride bırakılmış ve kimsenin değer vermediği her şeyi toprak olmak üzere bırakmış oldu.)

Ayrı düşdi bu bedenden cümle varından kaçup
Ol hümâya âlem-i hâki degül cāy-ı kıarâr (12)

1.2.2. Kaynak Metnin Sözcüklerini Karşılama Yöntemleri

Çalışmamızın konusunu oluşturan tercüme başından sonuna kadar kaynak metniyle karşılaştırıldığında, burada sözcüklere karşılık verilirken şu altı yoldan birinin izlendiği tespit edilmiştir:

• **Kaynak metinde yer verilen sözcüğün aynen tercümeye dâhil edilmesi:** Nâzım-mütercim aynen tercümeye dâhil ettiği sözcüklerden şunlar sayılabilir: Verqâ, menzil, fezâ, ğitâ’, ’ilm, hikmet, hübü, zamân, cevâb.

• **Kaynak metinde yer verilen sözcüğün şekli değiştirilerek tercümeye dâhil edilmesi:** Tercümedeki bu tür karşılamalar aşağıdaki tabloda örneklendirilmektedir:

Tablo 1: Kaynak metindeki sözcüklerin şekli değiştirilerek tercümeye dâhil edilmesi

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
تَعَزُّز	‘izzet	المَعَالِمِ	‘alâyim
تَكَرَّر	Mükerrer	المَسِيرُ	Seyr
الرَّحِيلُ	Rihlet	قَطَعَ	kaç‘ eyle-

وَصَلَّتْ	Vâsıl ol-	وَاصَلَّتْ	Vuşlat bul-
أَلْفَتْ	Ülfet eyle-	أَتَمَلَّتْ	Muttaşıl ol-
صَدَّهَا	Şadd eyle-		

• **Kaynak metinde yer verilen sözcüğün Arapça kökenli başka bir sözcükle karşılaşılması:** Tercümedeki bu biçimden alımlar aşağıda yer verilen tabloda örneklendirilmektedir:

Tablo 2: Kaynak metindeki sözcüklerin Arapça kökenli başka bir sözcükle karşılaşması

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
الأزْفَع	A' lā	دَاتْ	Şāhib
كُزِه	Teklif	الْخَرَابِ الْبَلْفَع	Şahrā
الطُّلُول	Āsār	أَهْبَطَ	İnzāl eyledi

• **Kaynak metinde yer verilen sözcüğün Farsça kökenli bir sözcükle karşılaşılması:** Tercümedeki bu biçimden karşılaşmalar aşağıdaki tabloda örneklendirilmektedir

Tablo 3: Kaynak metindeki sözcüklerin Farsça kökenli bir sözcükle karşılaşması

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
المَحَلْ	Cāy	مَقْلَة	Dīde
الزِّيَاح	Bād	الأزْبَع	Çār
الذِّمْن	Vīran	الشَّرَاكْ	Dām
العُيُون	Çeşm	الهُجَع	Hvābdār
شَامِخ	Bālā	الإلهُ	Hudā
طَرِيق	Rāh	نَارُ	Pertev

Bu türden karşılaşmalarda, kaynak metinde yer alan fiiller, o fiilin Farsçadaki karşılığını bulup “etmek, kılmak, olmak” gibi bir yardımcı fiille beraber karşılaşmaktadır. Mesela tercümede, “bağlanmak” anlamına gelen (عَلَقَتْ) fiiline “bend ol-” şeklinde karşılık verilirken “hatırlamak” anlamında olan (ذَكَرَتْ) fiilinin “yâd eyle” şeklinde karşılandığı görülmüştür.

• **Kaynak metinde bulunan sözcüğün Türkçe bir sözcükle karşılaşması:** Tercümede bu türden karşılaşmalar aşağıda verilen tabloda örneklendirilmektedir:

Tablo 4: Kaynak metindeki sözcüklerin Türkçe bir sözcükle karşılaşması

Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı	Kaynak Metindeki Sözcük	Tercümedeki Karşılığı
أَطْنُهَا	Anlarım	نَسِيْتْ	Unuttu
تَبَّكِي	Ağlar	قُرْب	Yaşın oldu
دَنِي	İrdi	مُفَارَقَةٌ	Ayrı düşdü
هَجَعَتْ	Uyudu	كُثِفَتْ	Açıldı
فُوقَ	Üstünde	يَرْفَعُ	Ref eyler

• **Kaynak metinde bulunan sözcüğün iki sözcükle karşılanması:** Tercümede bu yola sadece bir kere başvurulduğu rastlanmıştır. Zira kaynak metnin son beytinde yer alan (العلم) kelimesine “ilm ü hikmet” şeklinde karşılık verilmiştir.

1.2.3. Tercümede Yapılan Değişiklikler

Ruh kasidesinin her bir beytinin yine bir beyitle çeviren Ali Dede'nin, tercümesinde kelime veya kelime grubu ve cümle bazında zaman zaman eksiltme (çıkarma) ve eklemelerle değişiklikler yaptığı tespit edilmiştir. Bu sebeple elimizdeki tercümenin kaynak metne sıkı sıkı bağlı motamot bir tercümeden ibaret olmadığını söylemek mümkündür.

Nâzım-mütercimnin kaynak metinde gizli olan manaları ortaya çıkarmayı hedeflediğinden olsa gerek tercümede eklemelerin, eksiltmelere oranla daha fazla olduğu görülmüştür. Bu durumu göz önünde bulundurarak aşağıda öncelikle kaynak metne yapılan eklemelerden bahsedilecek bir sonraki bölümde ise kaynak metinden yapılan eksiltmeler ele alınacaktır.

1.2.3. Eklemeler

Daha tercümenin ilk beytinden itibaren başlayan bu eklemeler incelendiğinde, bunun büyük bir kısmının ya kasidenin daha iyi anlaşılması ya da kasidede bulunan sade anlatımdaki bir ifadeyi edebîleştirmek amacıyla yapıldığı sonucuna varılmıştır.

Aşağıda yer alan beyitlerin tercümesinde koyu olarak yazılan kısımların kaynak metinde yer almayıp nâzım-mütercim tarafından eklendiği tespit edilmiştir:

هَبَطَتْ إِلَيْكَ مِنَ الْمَحَلِّ الْأَرْفَعِ
”وَرُقَاءُ دَاتٌ تَعَزُّرٌ وَتَمْتَعُ

(Çok yükseklerden sana gururlu ve nazlı bir güvercin indi.)

İndi verķā cāy-ı a⁶ lādan saña bir **bāzvār**
Kuvvet ile şāhib-i ‘izzet **çü şāh-ı nāmdār** (1)

إِذْ عَاقَبَهَا الشَّرْكُ الْكَثِيفُ فَصَدَّهَا
”قَفَّصُ عَنِ الْأَوْجِ الْفَسِيحِ الْمُرْبِعِ

(Ne yapsın ki kafes ve sık örülmüş ağ onun mutluluk veren geniş zirveye yükselmesini engellemiştir.)

Men⁶ kıldı çün anı cism-i keşîfî dām-ile
Yüce menzilden anı şaddeyledi **boynında bār** (10)

هَجَعَتْ وَقَدْ كَثِيفَ الْغَطَاءِ فَأَبْصَرَتْ
”مَا لَيْسَ يُدْرِكُ بِالْعُيُونِ الْهُجَعِ

(O (güvercin) uykuya daldı. Perde açıldığı zaman uykulu gözlerle görülmeyen şeyleri gördü.)

Uyudu açıldı **gönlinden ğitā**⁹
Gördi eşyā⁹ i ki görmez anı çeşm-i h⁹vābdār (13)

وَعَدَتْ تُعَرِّدُ فَوْقَ ذِرْوَةِ شَاهِقِ
”وَالْعِلْمُ يَرْفَعُ كُلَّ مَنْ لَمْ يُرْفَعِ

(O (güvercin), yüceliklerin zirvesinde şakımaya başladı. Zira bilim yüksek düzeyde olmayan her kimseyi yükseltir.)

Yüce dağ üstünde gūyā **būlbūl ü şeydā** gibi
‘İlm ref⁶ eyleyler denişi **bāş üzre tācvār** (14)

1.2.3.2. Eksiltmeler

Bosnevî'nin tercümesinde, az da olsa eksiltmelere başvurulduğu ve bu eksiltmelerin bazen bir veya iki kelime bazen de kısa cümle bazında ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Örneğin, kasidenin dördüncü beytinde yer alıp “*alışmadı ve huzur bulmadı*” anlamlarına gelen (وَمَا أُسْتَتْ) ibaresinin çevrilmeyeceği görülmüştür:

Heykelinden eyledi i' rāz vuşlat buldı çün
Bu fenā şahrāya ülfet eyledi bî-ihtiyār (4)

Başka bir örnek vermek gerekirse, kasidenin son beytinde yer alıp “*benim araştırdığım şeye...*” anlamında olan (مَا أَنَا فَاجِصٌّ عَنْهُ) cümlesi çevrilmemiştir:

فَأَنْعِمَ بِرَدِّ جَوَابِ مَا أَنَا فَاجِصٌّ
عَنْهُ فَنَارُ الْعِلْمِ ذَاتُ تَشَعُّعٍ

Vir cevābuñ var_ise ya' nī ḥakīm-i sâ' ile
İlm ü hikmet pertevi dillerde ḥor-ı şu' ledār (21)

2. Nüsha Bilgisi ve Tenkitli Metin

2.1. Nüsha bilgisi

Yukarıda incelenen eserin Türkiye kütüphanelerinde üç nüshası bulunmaktadır. İsmet Kasımoviç (2004: 98) eserin bunlar dışında Mısır Milli Kütüphanesi ve Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesinde bulunan iki nüshasını haber verse de bunları temin edip inceleme imkânımız olmamıştır. Dolayısıyla burada eserin Türkiye kütüphanelerinde bulunan üç nüshası ele alınacağı gibi metin oluşturulmasında takip edilen yöntemden bahsedilecek, ardından tahkikli metin verilecektir.

Nuruosmaniye nüshası (N): İlk defa İsmet Kasımoviç tarafından haber verilen (Öztürk, 2019: 481) ve Halil b. Ali adlı bir müstensih tarafından miladi 1622-1631'e tekabül eden hicri 1032-1041 tarihleri arasında tamamlandığı tahmin edilen bu nüsha Nuruosmaniye Kütüphanesinde 4024 numaralı bir mecmuanın içinde yer almaktadır. Tercüme; Tantarâniyye, Hamriyye, Rûhiyye ve Münferice kasidelerinin Arapça şerhlerini ihtiva eden bu mecmuanın 40b-45b varakları arasında, Seyyid Şerif Cürçânî'nin Rûhiyye kasidesi üzerine yazdığı *er-Risâletü'l-Kudsiyye fî Şerhi'l-Kasîdeti'l-Mensûbeti li-Ebî 'Alî bin Sînâ* isimli şerhinin kenarında, “*Ḳasîde-i Rûhiyye ki der Nezd-i Ḥukemâ Sulṭân-ı Ḳaşâyiḍ Gûyend ki İbn-i Sînâ der Vaşf-ı Nâṭıḳa kerdeest ve in Terceme-i Şeyḥ Alîst ki Sâbıḳâ Şeyḥ-i Türbe-i Sigetvâr Bûdeest. Ḳuddise sirruhu'l-'azîz*” başlığı altında yer almaktadır. Bu başlıktaki “*Ve in Terceme-i Şeyḥ Alîst ki Sâbıḳâ Şeyḥ-i Türbe-i Sigetvâr Bûdeest. Ḳuddise sirruhu'l-'azîz.*” ifadeleri diğer nüshalarda bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu nüsha, tercümenin hangi Harîmî'ye ait olduğunu tespit etme konusunda çok önemlidir. Tercüme mukaddime mahiyetinde beş beyitlik bir giriş ile başlar. Ardından da söz konusu kasidenin asıl metinde şerh edilen her bir beyti sayfa kenarında manzum olarak tercüme edilmiştir.

Süleymaniye nüshası (S): Sadık Yazar (2011: 555) tarafından tespit edilen ve müstensihî ile istinsah tarihi belli olmayan bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 6415 numarayla kayıtlı bir mecmuanın içinde, 17b-19b varakları arasında yer almaktadır. Tercümenin “*Terceme-i Ḳasîde-i Rûhiyye ki der Nezd-i Ḥukemâ Sulṭân-ı Ḳaşâyiḍ Gûyend ki İbn-i Sînâ der Vaşf-ı Nâṭıḳa kerdeest.*” başlığı altında yer aldığı bu mecmuada; Emâlî, Ensâriyye, Bânet Su'âd kasidelerinin yanı sıra Zebur'un bazı ayetlerinin manzum Türkçe tercümesi ile Câhız'ın topladığı Hz. Alî'nin yüz vecizesi ve *Nesrî'l-Le 'âlî* adıyla derlenen vecizelerinin tercümesi yer almaktadır.

Millet Kütüphanesi nüshası (M): Tarafımızca tespit edilen ve istinsahı 1090/1679'da tamamlanan bu nüsha Millet Kütüphanesi Ali Emiri Arabi 6415 numarada kayıtlı bir mecmuanın içinde, 15b-17b varakları arasında, “*Terceme-i Kasîde-i Rûhiyye-i İbn-i Sinâ*” başlığı altında yer almaktadır. Kütüphane sisteminde yazarı Bursalı Harîmî ve *Tercüme-i Kasîde-i Ayniyye* olarak kayıtlı olan bu nüshanın, çalışmamıza konu edindiğimiz Ali Dede Bosnevî'nin tercümesinden ibaret olduğunu tespit ettiğimiz gibi tercümenin derkenarında bahsi geçen Nuruosmaniye nüshasındaki Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Rûhiyye şerhinin bir kısmına yer verildiği görülmüştür.

Tercümenin bahsi geçen başlığından başlamak üzere kelime düzeyinde üç nüsha arasında bazı farklılıkların bulunduğu görülmüştür. Hiçbirinin müellif nüshası olmadığı anlaşılan bu üç nüshanın birbiriyle olan ilişkisini incelerken şu tespitlerde bulduk:

(S) nüshası ile (N) nüshasının birbirinden çıkmış olabileceğini düşündüren kimi hususlara rastlanmıştır. Bunlardan; (N) nüshasında bulunup müellifin adını içeren başlığın bir kısmının (S) nüshasında yer alması, yer yer (M) nüshasındaki farklılıkların bu iki nüshada aynı olması sayılabilir.

Ancak bu iki nüsha arasında birden fazla farklılık tespit edilmiştir. Örneğin; (N) nüshasında yer alan birinci beytin tercümesinde mısra sıralamasında takdim-tehir varken bu durum (S) nüshasında yoktur. Yine; (S) nüshasında 13. beytin tercümesi 14. beyit altında ve 14. beytin tercümesi 13. beytin altında yer alırken bu hata (N) nüshasının metnine dâhil değildir. Başka bir örnek vermek gerekirse, kasidenin altıncı beytinin ikinci mısrasının tercümesinin (S) nüshasında “*Âşiyân-ı cism aña oldı çü cāy-ı bî-ķarār*” şeklindeyken (N) nüshasında “*Âşiyân-ı ķayd-ı cān aña bu cāy-ı intizār*” şeklinde geçmektedir. Yine kasidenin son beytinin birinci mısrasının tercümesinin (S) nüshasında “*Vir cevābuķ var jse ya' nî ħakīm-i sâ'ile*” şeklindeyken (N) nüshasında “*Vir cevābuķ ya' nî var jse ħakīm-i sâ'ile*” şeklinde olduğu görülmektedir.

Diğer iki nüshadan farklı olduğu kolaylıkla anlaşılan (M) nüshasının derkenarında tercümenin son beytinin ikinci mısrasının yanında “*Nüşa: Dillerde mihr şu'ledār*” notunun bulunması ve bu varyantın elimizdeki diğer iki nüshada yer almaması, bu nüshanın farklı nüshalardan hatta elimizde olan iki nüshadan en az başka bir nüshadan istifade edilerek meydana geldiğini göstermektedir.

Tercümenin üç nüshasının karşılaştırılıp değerlendirilmesi sonucunda (S) ve (N) nüshalarının aralarında birtakım benzerlikler bulunmakla birlikte birbirinden farklı olduğu gibi (M) nüshasının diğer iki nüshadan farklı olduğu, her nüshada yanlış ya da eksikler olduğundan eserin müellifinin metnine en yakın metni kurabilmek için üç nüshanın da dâhil edilmesinin daha isabetli olacağı sonucuna varılmıştır.

Bu üç nüshada bulunan varyantlar arasında tercih yapılırken nüshaların tevatürü yani varyant çokluğu dikkate alınacaktır. Ancak her nüshada farklı varyantın olduğu durumlarda hem vezin ve benzeri teknikler hem de kaynak metnin anlamı göz önünde bulundurularak tercihte bulunulacaktır.

Tercümenin metnine geçmeden evvel, metnin kuruluşunda takip edilen metotla ilgili Mehmet Fatih Köksal'ın kaleme aldığı “*Metin Neşrinin Ana Esasları*” adlı çalışmanın (2012) yönlendirici olduğu belirtmek isteriz. Ayrıca tercümenin (M) ve (S) nüshalarının derkenarında bazı sözcüklerin açıklandığı görülmüştür. Bu açıklamalara bulunduğu nüshayı belirterek dipnotlarda yer verilip Arapça olanların tercümesi yanında verilmiştir.

2.2. Tenkitli Metin

[40b (N): 17b (S)]

Kaşîde-i Rûhiyye ki der Nezd-i Hükemâ Sultân-ı Kaşâyid Gûyend ki İbn-i Sînâ der Vaşf-ı Nâṭıka tertîb kerdeest ve in Terceme-i Şeyḫ Alîst ki Sâbıkâ Şeyḫ-i Türbe-i Sigetvâr Bûdeest. Ḳuddise sirruhu'l-⁴ azîz⁴

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

[-+--/ -+--/ -+--/ -+-]

[15b (M): 40b (N): 18a (S)]

Baḫr-ı ḥikmetden alup bir niçe dürr-i ma'nidâr
İḵd-ı nazmın ma'rifet levhinde kıldum ihtiyâr
Bir güherdir ehl-i ḥikmet cümle şarrâfi anuḡ
Hoḡḡa-i ḥikmetde yoḡdur böyle âli yâdigâr
Ḳıdve-i erbâb-ı ḥikmet İbn-i Sînâ-yı zamân
Genc-i ḥikmetde güherler ḡıldı nazmında nişâr
Nâṭıka vaşfında nazm etdi ḡaḡâyık ıḡdını
Evc-i ḥikmetde şüreyyâ ıḡdı gibi şu' ledâr
Bir mu'ammâ-yı ḡaḡıḡatdur şehâ' irfân-ı nefis
Anı fekk eyler Harîmî bir hakîm-i râzdâr

[1]

هَبَطْتَ إِلَيْكَ مِنَ الْمَحَلِّ الْأَرْفَعِ⁵

وَرُقَاءَ ذَاتِ تَعَزُّزٍ وَتَمْنَعِ

İndi verḡâ cây-ı a' ladan şaḡa bir bâzvâr
Ḳuvvet ile şâḡib-i 'izzet çü şâḡ-ı nâmdâr⁶

[2]

مَحْجُوبَةٌ⁷ عَنْ كُلِّ مُقَلَّةٍ⁸ عَارِفٍ
“وَهِيَ الَّتِي سَفَرَتْ¹⁰⁹ وَلَمْ تَنْبَرُقِعْ

[16a (M): 41a (N): 18a (S)]

Zâhire maḡcûbedür 'anḡa gibi her dîdeden
Yüzün açdı¹¹ nâṭıka bir daḡı olmaz perdedâr

⁴ Kaşîde-i Rûhiyye ki ...Ḳuddise sirruhu'l-⁴ azîz. (N): Terceme-i kaşîde-i Rûḡaniyye ki Nezd-i Hükemâ Sultân-ı Kaşâyid Gûyend İbn-i Sînâ der vaşf-ı nâṭıka kerdeest (S): Terceme-i kaşîde-i Rûhiyye-i İbn-i Sînâ (M). **Tercümesi:** Bu Rûhiyye Kasîdesidir ki hukemâ katında “kasîdelerin sultânı” derler, İbn Sînâ nefis-i natıkanın vasfında tertip etmiştir. Ve bu tercüme daha önceden Sigetvâr türbesinin şeyhi olan Şeyh Ali'nindir. Allah sırrını takdis eylesin.

⁵ يَرِيدُ بِالْمَحَلِّ الْأَرْفَعِ عَالَمِ الْأُرُوحِ (M) **Tercümesi:** “maḡall-i arfa” dan kastedilen anlam ruhlar alemidir.

⁶ Bu beyit (M)'de yanlış olarak şu şekilde yazılmıştır:

Ḳuvvet ile şâḡib-i 'izzet çü şâḡ-ı nâmdâr

İndi verḡâ cây-ı a' ladan şaḡa bir bâzvâr

⁷ (S) **Tercümesi:** “Sefert” kelimesi yüzü açmak anlamına gelen “sefr” kökünden türetilmiştir.

⁸ (S) **Tercümesi:** “muḡle” Gözün akı ve karası demektir.

⁹ (S) **Tercümesi:** “maḡcûbetun” kelimesinin sıfattır. Yani nefis-i natıka gizlidir.

¹⁰ (M) **Tercümesi:** “seferet” kelimesi “göründü” anlamındadır.

¹¹ Yüzün açdı (M), (S): Yüz veren bir (N)

[3]

وَصَلَّتْ عَلَيَّ كُرْبَةً إِلَيْكَ وَرُبَّمَا
كَرِهَتْ فِرَاقَكَ وَهِيَ ذَاتُ تَفَجُّعٍ¹²،

Oldı teklif-ile vâşıl şaşa bu verķā' cān
Heykelinden ayrı olmak istemez ol ehl-i zār

[16a (M): 41b (N): 18a (S)]

[4]

أَنْفَتْ¹³ وَمَا أَنْسَتْ¹⁴ فَلَمَّا وَاصَلَّتْ،
أَلْفَتْ¹⁵ مُجَاوِرَةَ الْخَرَابِ الْبَلْفَعِ¹⁶،

Heykelinden eyledi i' rāz vuşlat buldı çün
Bu fenā şahrāya ülfet eyledi bî-ihtiyār

[16a (M): 41b (N): 18b (S)]

[5]

وَأَطْنُهَا نَسِيَتْ عُهْرًا بِالْجَمِيِّ¹⁷،
”وَمَنْزِلًا بِفِرَاقِهَا لَمْ تَفْنَعْ

Aşlarum verķā unutdı küy-ı kırbet 'ahdlarım¹⁸
Hem niçe menzil daşı kıalmazdı anlarsuz şarār

[6]

حَتَّى إِذَا اتَّصَلْتُ بِهَا هُبُوطِهَا،
عَنْ مِيمٍ¹⁹ مَرَكَزَهَا بِدَاتِ الْأَجْرَعِ²⁰،

Merkezinden ayrılıp oldı çü süfle muttaşıl
Āşiyān-ı cism_aşa oldı çü²¹ cāy-ı bî-şarār

[16b (M): 42a (N): 18b (S)]

[7]

عَلَقْتُ بِهَا ثَاءَ النَّقِيلِ²² فَأَصْبَحْتُ،
”بَيْنَ الْمَعَالِمِ²³ وَالطُّلُولِ²⁴ الْخُضَعِ

Boynına teklifiyle bend_öldü ya' nî şavktan
Düşdi āşār_u 'alāyım²⁵ kaydına leyl ü nehār

¹² حزن واضطراب (M). **Tercümesi:** “tefeccu” kelimesi hüzn ve tasa anlamına gelir..

¹³ أَنْفَتْ: Ya' nî 'ār eyledi daşı i' rāz eyledi (S): (M). **Tercümesi:** yani kendini büyük gördü ve iraz etti.

¹⁴ وَمَا أَنْسَتْ: Üns eyledi ya' nî āram eylemedi (S).

¹⁵ أَلْفَتْ: Dostluk (S).

¹⁶ مُجَاوِرَةَ الْخَرَابِ الْبَلْفَعِ: Harābun balķa' ya' nî ot bitirmez(S): (M) **Tercümesi:** Balķa' kelimesi hali (otsuz ıssız) yer demektir.

¹⁷ بِالْجَمِيِّ: 'ālem-i ervāḥ (S).

¹⁸ 'Ahdlarım (N), (S) : 'Ahdım (M)

¹⁹ عَنْ مِيمٍ: 'Ālem-i ervāḥ (S): (M). **Tercümesi:** Ruhlar ālemi.

²⁰ الْأَجْرَعِ: Ot bitirmez (S): (M). **Tercümesi:** Ot bitirmez yer demektir.

²¹ Āşiyān-ı cism_aşa oldu çü (M), (S) : Āşiyān-ı şayd cān_aşa bu (N)

²² ثَاءَ النَّقِيلِ: bundan murat bendendir.

²³ الْمَعَالِمِ: Bundan murād a' zādur (S): (M). **Tercümesi:** (ma' ālim kelimesi) alāmet (belirti) anlamına gelen “ma' lem” kelimesinin çoğuludur.

²⁴ الطُّلُولِ: (M). **Tercümesi:** “Tulūl” kelimesi, şehir kalıntısı anlamına gelen “talal” kelimesinin çoğuludur.

²⁵ 'Alāyım (S), N: 'alāyık (M).

[16b (M): 42b (N): 18b (S)]

[8]

تَبْكِي إِذَا ذَكَرْتَ عُهُودًا بِالْحَمَى
”بِمَدَامِ تَهْمِي وَلَمَّا تُفْلِعِ“

Ağlar ol yād eylese kūy-ı ezelde ‘ahdların
Yaş aqar tırılmaz demâdem gözlerinden seylvār

[9]

”وَتَنْظُلُ سَاجِعَةً²⁶ عَلَى الدِّمَنِ الَّتِي
”دَرَسَتْ²⁷ بِنِكَارِ الرِّيحِ الأَرْبَعِ“

Eyler_ol verqā terennüm cāy-ı vīran üzre kim²⁸
Āşiyān-idi aḡa yıqıdı mükerrer bād çār

[16b (M): 43a (N): 18b (S)]

[10]

”إِذْ عَاقَبَهَا²⁹ الشَّرْكُ الكَثِيفُ فَصَدَّهَا³⁰
فَقَصَّ عَنِ الأَوْجِ³¹ الفُسَيْحِ³² المَرْبِيعِ³³“

Men‘ kıldı çün anı cism-i keşîfî dām-ile
Yüce menzilden anı şaddeyledi boynında bār

[16b (M): 42a (N): 19a (S)]

[11]

”حَتَّى إِذَا قَرُبَ المَسِيرُ³⁴ مِنَ الجَمَى
”وَدَنَا³⁵ الرِّحِيلُ إِلَى الفَضَاءِ الأَوْسَعِ“

[17a (M): 42a (N): 19a (S)]

Çün yakın oldu şehā seyri bu fānī ‘āleme
İrdi riḡlet menzili ola fezā-ı hoş³⁶ güvār

[17a (M): 42b (N): 19a (S)]

[12]

”وَعَدَتْ³⁷ مُفَارِقَةً³⁸ لِكُلِّ مُخَافٍ³⁹
”عَنْهَا حَلِيفِ التُّرْبِ⁴⁰ عَيْرِ مُشَبِّعِ“

26 سَاجِعَةً؛ أي مترنمة (M). **Tercümesi:** “sāci‘ aten” terennüm eder anlamına gelir.

27 دَرَسَتْ: Ağladı (S); أي انمحت (M). **Tercümesi:** “Deriset” yok oldu anlamına gelir.

28 Üzre kim (S), N: Üzrine (M).

29 مَنَعَهَا (M). **Tercümesi:** Onu menetti (engelledi).

30 صَدَّهَا: Men‘ (S); صَرَفَهَا (M). **Tercümesi:** Onu defetti (çevirdi).

31 الأَوْجِ: Yukarı çıkmak (S); عَلَوُ (M).

32 الفُسَيْحِ؛ أي الواسع (M). **Tercümesi:** “fesih” yani geniş.

33 المَرْبِيعِ: هو المنزل الذي يُسَكَنُ فِيهِ فِي الرِّبِيعِ (M). **Tercümesi:** “Merba‘” ilkbaharda otulmuş ev demektir.

34 أي السَّيْرِ (M). **Tercümesi:** Seyir demektir.

35 دَنَا بِمعنى القرب (M). **Tercümesi:** “Denā”, yakın oldu anlamındadır.

36 Fezā-ı hoş (S), (N): kaza aḡrāş (M).

37 عَدَتْ؛ أي أصبحت (S), (M). **Tercümesi:** “gadet” oldu demektir.

38 Ayır düşdü (S).

39 راجع إلى الورا (S).

40 التُّرْبِ: Murād heykeldir (S).

Ayrı düşdi bu bedenden cümle varından kaçup
Ol hümâya âlem-i hâkî degül⁴¹ cây-ı qarâr

[13]

”هَجَعَتْ⁴² وَقَدْ كُشِفَ الْغَطَاءُ⁴³ فَأَبْصَرْتُ
مَا لَيْسَ يُدْرَكُ بِالْعُيُونِ الْهَجْعُ^{44,45}
Çeşm-i verķā uyudu açıldı gönünden gîtā⁴⁶
Gördi eşyâyı ki görmez anı çeşm-i h'abdār

[14]

”وَعَدَتْ تُعْرَدُ⁴⁶ فَوْقَ ذِرْوَةِ⁴⁷ شَاهِقٍ⁴⁸
وَالْعِلْمُ يَرْفَعُ⁴⁹ كُلَّ مَنْ لَمْ يَرْفَعِ
Yüce dağ üstinde gūyā bülbül ü şeydā gibi
İlm ref'eyler denîyi baş üzre tãcvâr⁵⁰

[17a (M): 43a (N): 19a (S)]

[15]

”فَلَأَمِّي شَيْءٍ⁵¹ مِنْ شَامِخٍ⁵²
عَالٍ إِلَى قَعْرِ⁵³ الْحَضِيضِ⁵⁴ الْأَوْضَعِ⁵⁵
Küh-ı bālādan 'aceb verķā niçün itdi nüzül
Bu ħarāb-ı⁵⁷ süfle indi aña cā oldı kenār

[16]

”إِنْ كَانَ أَهْبَطَهَا الْإِلَهَ لِحِكْمَةٍ
طُوَيْتَ⁵⁸ عَنِ الْفَطْنِ اللَّيْبِيبِ⁵⁹ الْأَوْزَعِ
Hikmet için ger Ĥudā bu rūhı inzāl eyledi
Ferd-i dānā üzre cem' oldı o⁶⁰ hikmet aşikār

⁴¹ Degül (M), (N): وکل (S).

⁴² نامت (M), (S). Tercümesi: “hece'at” yani uyudu.

⁴³ Perde (S).

⁴⁴ جمع هاجع (M), (S). Tercümesi: “hucce” kelimesi “hāci” kelimesinin çoğuludur.

⁴⁵ (S) nüshasında, bu beytin tercümesi altında değil sonraki beytin altında yer almaktadır. Sonraki beytin tercümesi ise bu beytin altında yer almaktadır.

⁴⁶ التغرید: ترجيع النعمة (M), (S). Tercümesi: “tağrīd” şarkı söylemek demektir.

⁴⁷ الذروة: أعلى الجبل (S) Tercümesi: “Zirve” dağın tepesi demektir.

⁴⁸ شاهق: Cebel-i 'ālī, murād ervāh 'ālemdir (S).

⁴⁹ قال الله تعالى: "واتوا العلم درجات" (S) Tercümesi: Yüce Allah şöyle buyurdu: “Kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin.” (Kur'an, Mücâdele Suresi, 58/11).

⁵⁰ Tãcvâr (M), (S): Tãcdâr (N)

⁵¹ أهبطت أي أنزلت (M). Tercümesi: “uhbiṭat” yani indirildi.

⁵² شامخ: Cebel-i 'āliyah (S).

⁵³ قعر: Dip (S).

⁵⁴ الحضيض: فرار الأرض عند منقطع الجبل، إذا كان قصدت منه الأرض (S) Tercümesi: Eğer yeryüzü söz konusuysa (hazîz kelimesi) “Yeryüzünün en alçak ve aşağı mevkii ve dağın enginlerde bittiği yer.” demek olur.

⁵⁵ الأوضع: Murad alçak (S).

⁵⁶ هذا البيت مع ما بعده إلى آخر القصيدة مشتمل على سؤال يرد على اتصال النفس بالبدن (S) Tercümesi: Bu beyitten itibaren kasidenin sonuna kadar nefsin bedenle olan münasebeti ile ilgili olan soru sorulmaktadır.

⁵⁷ Ĥarāb-ı (M), (N): حرابه (S)

⁵⁸ طويت: Cem' bulundu (S).

⁵⁹ اللبيب: وهو الإنسان الفطن الكامل العارف للحقايق الإنسانية (M) اللبيب: وهو الإنسان الكامل العارف بالحقايق الإنسانية (S): Tercümesi: “lebīb” insan ile ilgili hakikatleri bilen kâmil, uyanık ve zeki kimse demektir.

⁶⁰ O (M), (N): Bu (S).

[17a (M): 43b (N): 19b (S)]

[17]

فهبوطها إن كان ضربةً لازب⁶¹
لتكون سامعة⁶² لما لم تكن تسمع⁶³⁶⁴
Lâzım ise ger⁶⁵ hubûtı ‘alem-i teklife ger
Eyleye tâ güş pendı olmaya fırsat güzâr⁶⁶

[17b (M): 43b (N): 19b (S)]

[18]

”وتكون عالمةً بكلِّ خفيّة
” في العالمين⁶⁷ فخرقها⁶⁸ لم يرقع
İnmiş⁶⁹ ise ‘âlemiñ seyrine ‘ârif olmağa
Müncebir⁷⁰ olmadı kesri oldı ehl-i intizâr

[19]

”وهي التي قطع الزمان طريقها
حتّى لقد غربت⁷¹ بعين المطلع⁷²“
Râhımı kaç⁷³ eyledi seyrinde ‘abbâr-ı zamân
Gitdi gelmez bir dağı buña revâne⁷³ i‘tibâr

⁶¹ Lazım (S), (M). Tercümesi: Lâzib, lâzım ve lâziğ aynı anlamdadır.

⁶² (S). Tercümesi: “sâmi‘aten” kelimesi kabul eden demektir.

⁶³ (S) Tercümesi: “lem tesma‘” bilmedi demektir.

⁶⁴ (S). Tercümesi: Yani nefsin yeryüzüne inişi onun olgunlukları elde etmesi için gerekliydi.

⁶⁵ Ger (S), (N): ki (M):

⁶⁶ Güzâr (N), (S): Kenâr (M).

⁶⁷ (S). Tercümesi: “في العالمين” أي عالم الحسّ وعالم العقل؛ وهو العالم الروحاني (M) أي عالم الحسّ وعالم العقل؛ وهو العالم الروحاني beyitte geçen “Fi'l-‘âlemîn”den murad âlem-i his (hissedilen alem) ve akıl alemi yani ruh alemidir.

⁶⁸ (S). Tercümesi: “فخرقها” جواب الشرط وهو قوله: “إن كان ضربة لازب” (M): جواب الشرط وهو قوله: “إن كان ضربة لازب” beyitte geçen “Fe-ħarķuhâ” ibaresi önceki beyitte yer alan “İn kâne żarbete lâzimin” şartının cevabıdır.

⁶⁹ İnmiş (M), (N): İtmış (S)

⁷⁰ Müncebir (M): Müteħayyir (S): Muħbir (N)

⁷¹ (M). Tercümesi: “ğarubet” uzaklaştı demektir.

⁷² (M). Tercümesi: “maṭla‘” kelimesi doğmak anlamına gelen “ṭulū‘”dan mimli mastardır.

⁷³ Revâne (M): ريانہ (S): ريان (N)

[17b (M): 44a (N): 19b (S)]

[20]

”فَكَأَنَّهَا بَرَقُ تَأْتِقُ⁷⁴ بِالْحِمَى⁷⁵
ثُمَّ انْطَوَى⁷⁶ فَكَأَنَّهُ لَمْ يَلْمَعْ⁷⁷“
Tarfatu'l-^c ayn⁷⁸ içre gūyā indi verkā ^c āleme
Yine gitdi⁷⁹ olmadı gūyā bu bezme⁸⁰ şem^c dār

[17b (M): 44b (N): 19b (S)]

[21]

”فَأَنعِم⁸¹ بِرَدِّ جَوَابِ مَا أَنَا فَاجِصٌّ
عَنْهُ فَنَارُ الْعِلْمِ ذَاتُ تَشَعُّعٍ“
Vir cevābıñ var_jse ya^c nî⁸² ḥakīm-i sâ'ile
^c İlm ü ḥikmet pertevi dillerde⁸³ ḥor-ı⁸⁴ şu^c ledār⁸⁵

Sonuç

Bu makalemizde, büyük Türk-İslâm filozofu ve Ortaçağ tıbbının başlıca temsilcisi sayılan İbn Sînâ'nın ruh konusu üzerine Arapça olarak kaleme aldığı Kasîde-i Rûhiyye'nin Osmanlı Türkçesine ilk ve yegâne manzum tercümesi olması hasebiyle büyük önem arz eden; ancak bugüne dek ilim âlemine sunulmamış olan Ali Dede Bosnevî'nin tercümesi kaynak metniyle karşılaştırılmaya dayalı bir incelemeye tabi tutularak tenkitli neşri yapılmıştır.

Tercümenin kaynak metni olma özelliğini taşıyan Kasîde-i Rûhiyye'nin ele alındığı bir girişle başlayan bu makalede; öncelikle tercümeyi Harîmî mahlasıyla kaleme alan Ali Dede Bosnevî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir, ardından da bu tercümenin biçimsel özellikleri ve takip ettiği tercüme yöntemi bakımından incelenmiştir. Bu noktada, kaynak metin ile yazarının övgüsünün yapıldığı, kaynak metnin konusunun açıklandığı ve nâzım-mütercim mahlasına yer verdiği beş beyitlik bir mukaddime ile başlayan ve tıpkı kaynak metinde olduğu gibi kaside nazım şekliyle kaleme alınan tercümenin asıl bölümünde, kaynak metindeki her bir beytin yine bir beyitle tercüme edildiği görülmüştür. Tercümede, beyit sayısı ile nazım şekli noktasında eşdeğerlik sağlansa ne kafiye ne de vezin noktasında eşdeğerlik sağlandığı ve buna rağmen vezin noktasında Osmanlı dönemindeki manzum tercümelemlerde karşılanan bazı aruz hatalarına düşüldüğü ortaya konmuştur.

Başından sonuna kadar kaynak metniyle karşılaştırılıp çeviri yöntemi açısından değerlendirdiğimiz tercümenin, kâh birebir çeviri yöntemi izlenerek kâh meâlen çeviri yöntemi izlenerek yapıldığı ispatlandığı gibi ekleme ve eksiltme yöntemlerine başvurulmuş yapıldığı

⁷⁴ تَأْتِقُ: Yıldıradı (S).

⁷⁵ الْحِمَى: Murād dünyadır (S).

⁷⁶ انْطَوَى: Dürüldü (S).

⁷⁷ يَلْمَعْ: Yıdıramağ (S).

⁷⁸ Tarfatu'l-^c ayn(M), (S): Tarfa-ı ^c ayn (N).

⁷⁹ Yine gitdi (S), (N): Gitdi yine (M).

⁸⁰ Bezme (M), (N): bir (S).

⁸¹ أَنعِم: İhsân (S).

⁸² Ver cevābıñ var_jse ya^c nî (M), (S): Ver cevābıñ ya^c nî var_jse (N)

⁸³ Dillerde (M), (N): Dillerdedir (S)

⁸⁴ Ḥor (M): حوذ(S): nūr (N)

⁸⁵ Nüşha: Dillerde mihr şu^c ledār (M)

tespit edilmiştir. Bunu dikkate alarak tercümenin büyük bir kısmının sadakat bakımından serbest çeviri yöntemi izlenerek kaleme alındığı sonucuna varılmıştır.

Son olarak, bazen sözcüklere Türkçeden uygun karşılıklar bularak bazen de Farsçadan yararlanarak çeviri yapan Bosnevî, daha çok kaynak metnin sözcüklerini ya doğrudan aktarmış ya da şeklini değiştirmiş yahut Arapça kökenli başka bir sözcükle karşılamıştır.

Bilgi Notu

Makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Kaynakça

- Alper, Ö. M. (1999). İbn Sînâ: Eserleri. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (337-345. ss.), 20, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Alper, Ö. M. (2010). *İbn Sînâ*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Altınbaş, H. (1997). *İbn Sînâ metafiziği*. Kültür Bakanlığı Kaynak Eserler.
- Altıntaş, H. (1983). İbn Sina düşüncesinde nefis teorisi. *Uluslararası İbn Sina Sempozyumu*, 241-253.
- Altıntop, S. (2013). İbni Sînâ'nın Ruh Kasidesi'nin Maraşlı Mustafa Kâmil şerhi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(02), 465-477.
- Aydın, F. (2015). İbn Sina'nın "El-Kasidetü'l-Ayniyye" isimli eseri. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 1(1), 141-149.
- Bağdatlı, İ. P. (1951). *Hediyyetu'l- 'Ârifîn: Esmâ'u'l- mu'ellifîn ve âsâru'l-musannifîn* (M. R. Kilisli, M. K. İbnülemin, A. Aktuç (Ed.), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bosnevî, A. D. (1978). *Muhâdaratu'l-evâ'il ve musâmeretu'l-evâhir*. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1900). *Meşâyih-i Osmaniyyeden sekiz zâtın terâcim-i ahvâli*. Kitabhane-i İslâm.
- Çelik, Y. (2016). *İbn Sina'nın akıl-aşk ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceyhan, Â. (2003). Harîmî'nin Hz. Ali'den kırk vecize tercümesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 45-58.
- Ceyhan, Â. & Hilal Kurt. (2021). Harîmî'nin kırk Arapça bilgece sözün tercümesinden ibaret bir eseri: Çihil (kelimât-ı) hikmet. *ESTAD- Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 222-251.
- Ceyhan, Â. & Yılmaz, H. (2022). 16. asır Osmanlı şairlerinden Harîmî'ye ait olduğu tahmin edilen bir eser: Kırk hadis tercümesi. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8(1), 203-246.
- Çifçi, M. F. (2015). Es-Seyyid Eş-Şerîf El-Cürcânî'nin er-risâletü'l-kuğsiyye fî şerhi'l-kaşîdeti'l-mensûbe ilâ Ebî 'Alî b. Sînâ adlı eseri. *Hikmet Yurdu*, 8(15), 171-199.
- Girîdî, S. & Cengiz, L. (2010). Rûh. *Marife*, 10(1), 247-266.
- Kasumović, I. (2004). Ali-Dedeovo učenje o čovjeku. *Znakovi vremena-Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu*, 24, 14-39.
- Kâtib Çelebi, H. H. (1869). *Fezleke*. Ceride-i Havadis Matbaası.

- Kaya, M. (2018). *İslâmî edebiyatta şaheserler*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Kayıran, Y. (2007). *Felsefî şiir*. Yapı Kredi Yayınları.
- Keklik, N. (1981). Türk-İslâm filozofu İbn Sînâ: Hayatı ve eserleri. *Felsefe Arkivi*, 22-23, 2-52.
- Köksal, M. F. (2012). Metin neşrinin ana esasları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 31, 179-209.
- Muhammed Bosnevî, M. b. M. (1992). *el-Cevherü 'l-esnâ fî terâcimi 'ulemâ'î ve şu'arâ'î Bosna* (A. M. El-Hulv (Ed.), Hecr li't-Tıbbâ'a ve'n-Neşr.
- Muhibbî, M. E. (1868). *Hulâsatu'l-eser fî a'yânî'l-karnî'l-hâdî 'aşer*. El-Matba'atu'l-Vehbiyye.
- Öztürk, Ş. (2019). Ruh-ı nâtika üzerine yazılmış bir tasavvufî manzume ve Ali Dede Bosnevî'ye âidiyeti mes'elesi. *Turkish Academic Research Review*, 4(4), 475-503.
- Sâfi, A. (1940). İbn Sina ve Kaside-i Ruhiye'si tercemesi. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, 5(18), 61-66.
- Saraç, M. A. Y. (2014). *Klasik edebiyat bilgisi - biçim-ölçü-kafiye*. Gökkuşbuca Yayınları.
- Türk Tarih Kurumu (2014). *Büyük Türk filozof ve tıp üstadı İbni Sina (Şahsiyeti ve eserleri hakkında tetkikler)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türkmen, N. Ç. (2019). *Ali Dede Bosnevî: hayatı, eserleri ve fezâilü'l-cihâd'ı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu sahası klâsik Türk edebiyatında tercüme ve şerh geleneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazar, S. (2012). *Gırnati seyahatnamesi'nin XVI. yüzyılda yapılmış bir tercümesi tercüme-i tuhfetü'l-elbab ve nuhbetü'l-a'cab*. Okur Akademi Yayınları.
- Yazar, S. (2014). Osmanlı dönemi şiir tercümesinde karşılaşılan biçimsel (nazım biçimi, aruz ve kâfiye) zorluklar. *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IX: Metnin Halleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh içinde* (248-293. ss.), Klasik Yayınları.
- Yazar, S. (2022, Haziran 15). *Tercüme-i Kasîde-i Rûhâniyye (Ali Dede)*. Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tercume-i-kaside-i-ruhaniyye-ali-dede>

EXTENDED ABSTRACT

Al-Ruhiyyah is a poem composed by İbn Sina who is considered one of the leading figures in Turkish Islamic philosophy in the 11th century. This poem tackles mainly the subject of the human spirit and includes 21 verses written in Arabic using an educational symbolic language. Al-Ruhiyyah has been explained by several scholars in Arabic as well as being translated into English, French, Russian, and Tajiki Persian. Al-Ruhiyyah has gained great prominence in translation and commentaries in Turkish literature.

This poem has been explained three times in Turkish as well as translated in prose into Turkish four times. However, the one and only rhymed translation of the poem is done by Ali Dede al-Bosnawi (1007/1598). Although this translation abides by the original poem in terms of the poetic form, it doesn't comply with its rhyme and meter. Till this time, al-Bosnawi's translation has never been analyzed as a separable scientific study.

This study aims at verifying, publishing, and analyzing the translation of the al-Ruhiyyah that is done by Ali Dede al-Bosnawi in the sixteenth century AD. This study consists of two major parts, an introduction and, a conclusion.

In the introducing part, basic information is provided about al-Ruhiyyah poem which is the original text. In addition to some commentaries and translations that had been made about it. This study highlights the Turkish commentaries and translations made of the about al-Ruhiyyah poem to indicate its value in Turkish literature over the passage of time.

The first major part of the study includes a brief biography of Ali Dede al-Bosnawi, the one who composed the al-Ruhiyyah poem's translation. This part also includes a study of the translated text in comparison to the original one regarding poetic form and the number of verses. It has been conjectured that the translated text didn't abide by the original text regarding rhyme and meter, but it used a different rhythm and meter instead. Additionally, the translator had also committed some prosodic mistakes that are mentioned in this part with examples. Furthermore, the study analyzes the translator's technique in transmitting the poem's meanings. This indicates that the translator has not been following one specific strategy during the process of translation, but he has followed a variety of strategies such as. The Literal translation and the interpretive translation which is the most used. Despite the fact that Ali Dede al-Bosnawi's translation has the same number of verses of the original text (each singular verse had been translated using also one singular verse), it is noticeable that there are some additions or missing parts at the verse level; sometimes the verse is translated using words, expressions, or phrases. Moreover, during the process of translating the words of the original text, the translator used different techniques such as. Using the same words of the original text, using an Arabic word that carries the same meaning, using a Persian-rooted word, using a Turkish word that carries the same meaning, and occasionally using two words that carry the same meaning to translate the single word.

The second major part of the study includes information about the copies of the handwritten translation and the adopted strategy for verifying the copies. Thereafter, the translated text which is written in Arabic letters has been transferred into Latin letters with mentioning the distinctions in the copies in the margins. Finally, the concluding part includes the most important results that have been reached in this study.